

מחנה המוות חאלמנו

על קרוינ-גרר. השומרים וכן חברי היודנראט אמרו, כי המוסעים יובלו לעבודה בקו מסילת-הברזל. בשני אוטומובייל-המשא שהובילו יהודים, נגנו גרמנים. במשך היום הוצאו כאלף איש. בין המלוויים היה הפולקסדויטשא סיודה מגושצ'יאלאץ, ששירת בעת היא במשטרה הצבאית. הוא אמר להם ליהודים: «אל תפחדו, מובילים אתכם לתחנת אරלובי ושם תצאו מזרחה».

היהודים תושבי העיר הכירו אותו והאמינו לדבריו. כל מכונית חזרה במשך היום 10—12 פעמים, ודבר זה הוסיף תוקף להשערתנו, כי אכן מובילים היהודים לא-הרחק מkolovo.

אני לא הייתי בין המובלים, וטעמו של דבר: בעת היא רשום הייתה בובגאי, שבמהוז קולו, ולא נמצאת כלל בראשימת היהודי קולו. הבאת אל האוטו את אבי, אמי, אחותי עם חמשת

(על מחנה המוות הגרמני חאלמנו, בו מצאו את מותם האכזרי יהודי קוטנה והסבירה. — אנו מוצאים מסויף בספר מלוחמות הגיטאות», הוצאת הקיבוץ המאוחד, בית לוחמי הגיטאות ע"ש יצחק קצנלסון, ערוך בידי יצחק צוקרמן, משה בסוק. ניסן תש"ד, 1954. עמ' 594—598).

בשלחי דצמבר 1941 הוקפה העיר קולו ע"י יהידות גרמניות. היהודים הובלו מבתייהם אל בית היודנראט, שהיה בבניין סמוך לבית-הכנסת. הגיעו אוטומוביילים ויהודים יצאו מתוך הבניין, הם ומשפחותיהם, וצורות בידיהם. ביציאה עמד שולחן ואליו הסב קצין ס.ס. ובידו רשימת כל היהודים יושבי קולו, וכל אשר נקרא בשמו, נצטווה להיכנס אל תוך האוטומוביל. בכל אוטומוביל הוכנסו ארבעים איש בערך. את הצורות הטיענו

המכונית התגלו מוגבות וחטיות סבון. דבר זה חיזק את השערתי שלאחר התפשטם, ניתנו ליהודים מוגבות וסבירו והובאו אל המרתף ל „רהייצה“ כביכול. שלושה-ארבעה מקבוצת העובדים בעיר לא חזרו אותו יום: לא הניחו את הדעת והומתו ביריה בו במקום.

למחרת היום הייתה אף אני בין היוצאים לעיר. בצתתי הבחןתי באוטומוביילים גדולים שעמדו בקצת החצר ואחריהם לפני הארמון. דלתותיהם פתוחות היו ולוחות היו מונחים להקלת הכנסתה לתוכם. השגחת שעל הרצפה היה סורג של עץ, כמוות שמצוים במרחצאות. הכניסו אותנו שלושים פועלים לתוך שני אוטומוביילים, אחד של משא והשני של נוסעים, והוסענו אל העיר שמהורי האלמננו. כשלושים אנשי ס.ס. היו לנו לשמור. בעיר הייתה שוחה כרוויה, קבר-האחים הגדל ליהודי המומתים. נצטווינו לכנות השוחה ולהאריכה, ולשם כך ניתנו לנו מכושים ו��ים.

בשונה בוקר הגיע האוטומוביל הראשון מהאלמננו. בהיפתח דלתותיו, פרץ עשן חיוורין-כחלה. נאסר علينا אותה שעה להתקrab אל האוטומוביל, אף לא להבית לעבר הדלתות הנפתחות. אך השגחת, כי עם פתיחת הדלתות, הסתלקו הגermenים מהר מן האוטומוביל. קשה לי לקבוע טיבם של הגזים שפרצו מתוך האוטומוביל. עומדים היו במרקח די ניכר, וה:rightות לא הגיעו לאפנו. במסכות-גאו לא השתמשנו. בעבר שלוש-ארבע דקות עלו אל המכונית שלושה יהודים והשליכו מתוכו את הגזיות. בפנים האוטומוביל היו המומתים מוטלים זה על גבי זה בערבוביה ומילאו כחצי חלל. מהם — מחזיקים בזרועותיהם את הנפשות היקרות להם; מהם — עדין יש בהם רוח חיים, ואנשי הס.ס.

אנדרנק-שטינן אין געלמאן, אויגנשטייט דורך דער פולישער רגענירונג
אנדרנק-שטינן אין געלמאן, אויגנשטייט דורך דער פולישער רגענירונג

ילדיה, את אחיו ואשתו עם שלושת ילדיהם. עזרתי להם באריות החפצים והטענתם על קרון הגרא. בחפש לב היתי עד להשתדרותם של יהודי אחד, גולדברג שמו, בעל מנסהה בסביבת קולו, שלאחר שילוח בנו, הפציר בהם, בשלונות הגermenים, למנתו מנהל התחנה של קולו. הם הבטיחו לו זו המשרה.

יום אחד בא במקרה לבית היונדראט איזה נער, וסיפור כי את היהודים מובילים לא לבארלובי כי אם לחאלמן, — במזו עיניו ראה זאת. על כך השיבו הגermenים, כי שם רק ממיינים את היהודים, ואת החזקים יותר בוחרים לעבודה במערב. ובכך נרגעו הרוחות. לאחרונה הוציאו החולמים. לנוגדים ניתנו הוראות לנוטע לאט ובזהירות. האקציה בקולו נמשכה ארבעה-חמשה ימים.

בתחילת ינואר 1942 נלקחתי, יחד עם עוד ארבעה-עשר יהודים, אל תחנת המשטרה ונעצרתי באשמת בריחתו של דודני מרדי פודחלאָבניך.

שבשת בשעה ארבע אחר-הצהרים הגיעו מכונית-משא ובה חמישה-עשר יהודים מאיזבייך. אותה שעה הגיעו מכונית-נוסעים ובה קצין הס.ס. שהיה ידוע לי מזמן האקציה בקולו (הואה הווא שהיה מוחק מן הרשימה שבידו את שמות הבאים לתוך האוטומוביל). העלו אותנו על מכונית-המשא ויחד עם יהודי איזבייך הובילנו לחאלמן.

הגענו אל שטח הפארק שליד הארמון בחאלמן. כל השטח גדור היה בגדר קרשים שנעשה לא זמן, בשלושה מטרים לגובה. צפופה הייתה הגדר ולא ניתן לראות בדבר מן הנעשה בפנים. השער נפתח והמכונית נכנסת ונעצרה ליד הארמון. בשעת הכנסתה לחצר, הרימוטי קצת את האברזין והבחןתי בערימה של בגדים משומשים. ירדנו. בין שורות של אנשי ס.ס. הובילנו למרתף, כשהם ממיצים אותנו בקטות הרובים ובצריות. ספרו אותנו ונעלו את דלת המרתף מאחורינו.

כל אותו השבוע לא נתעורר דבר. כלואים היו בתוכה המרתף באפס מעשה. עביט שהובץ לעשיית צרכיהם, היה מוצא ע"י אחד מאתנו תחת משמר חזק. דבר אחד יכול להיות להבהיר: בכל מקום ניצבים משמרות חזקים.

על קירות המרתף היו כתובות רבות. בין השאר הייתה שם כתוב באידיש: «כל הבא לאן — שוב לא יצא חי».

לא עוד שלינו את עצמנו לאשר צפיי לנו.

בבוקרו של יום ב' נלקחו מאתנו שלושים איש לעבודה בעיר. עשרה, ואני בתוכם, נשארו במרתף. חלון קטן קבוע היה במרתף, אך קולו מוגף קרשים. בשעה שמנתה הגיעה מכונית לארמן. שמעתי קולו של גרמני, הפונה לדברים אל הבאים. בין השאר אמר: «אתם תסעו מזורחה, שם מצויים הרבה מקומות עבודה. אין לכם אלא להחליף את בגדיכם בנקיים שיינთנו לכם ולחתרחץ». נשמעו מהיאות-כפיים. מזמן שעה קלה הבחנו ברגלים יחפות רצות במדרון המרתף, בסמוך למקום קליאתנו. כן הגיעו אלינו קולות הגermenים: «מהר, מהר! אין זאת כי אם דרך המסדרון מעבירים את היהודים לתוך החצר הפנימית. פתאום שמעתי חריקת דלת בהיסגרה. נשמעו צעקות, דפיקות בדלת המכונית. אחר כך שמעתי כי מניעים את המכונית ולאחר 6–7 דקות, משנדמו הצעקות, יצאת המכונית את החצר.

אותה שעה נקרנו אנחנו, עשרה הפעלים היהודיים, למעלה, אל חדר גדול שעלה רצפתו היו מוטלים בערבוביה בגדי גברים ונשים, מעילים ונעלים. נצטווינו להוציאם מהר אל חדר אחר, שהיה כבר משופע בגדים ונעלים. את הנעלים סיידנו בערימה מיוחדת, בגמר עבדתנו הובילנו חזרה למרתף. ושוב הגיעו מכונית וחזר הכל כמוות למעלה. וכך יום תמים.

לעת ערב משוחררו החברים מעבודתם בעיר, סיפרו כי קברו בקשר אחים גדול את היהודי קלודאבה. את הגוויות הוציאו מתוך אוטומוביילים גדולים צבויים שחור, בתוכם הומתו היהודים, כפי שמשמעותו, בגязו רעל. הגוויות כולן היו עטופות לבנים, ובתוכן

סיגריות. בתגובה-פתע מהירה חתמתי בסכין, שהיה טמן עמי, באברזין שמיין נהג וקפצתי מתוכה האוטומוביל. ירו כמה פעמים אחרי והחטיאו. לאושרי לא היה אוטובוס מאחורינו, באופן שירו רק מתוכה מכונית-המשא.

דבר העדרו של האוטובוס עורר בי השערה, שווינר ברה ומחמת כך נעצר האוטובוס כרכו. ברוצי בעיר, ניסה אי-מי, אורה רכוב על אופניים, לעצרני אגב יריות באקדח. נמלטה. התגנבתי לתוך איזו גורן והתחבתי בשחת. בבוקר שמעתי קול אנשים ליד הגורן. עומדים ומשיחים שהגרמנים מבקשים יהודים שברכחו. מ�� יומיים, ושום דבר-אוכל לא בא אל פי, יצאתי בהtagנבן מן הגורן ושםתי פעמי לכיוון גראבו. בדרך סرت לbijתו של איכר אחד (לא אדע את שמו), והוא נתן לי כובע-aicרים, גילוחני והורה לי את הדרך.

בראובב מצאת את וינר מאיזובייז. מגרaabוב יצאת לואשוב ונוקטו. קשיי עם הالمנו. וינר אבד, כפי הנראה, בסביבות זאמושץ, בשנת 1944.
מייכאל פודחלאבנייך

2

...כשנהקרבו צבאות הסובייטים, הוחל בחיסולם של אחרוני היהודים. הוצאו חמישה-חמשה, נצטו להשתטה על הארץ ונרו בערף. הפעם התמרדו היהודים. אחד מהם, מרדיי ז'וראבסקי, סcin בידיו פרץ את משמר הזינדרמים וברח לעיניהם, ולא עלהה בידם למצאו. כמו יהודים, חייטים, פרצו דלת המובילה למיטה, וכשבאו נגדם שני גרמנים (בתוכם לאנץ) נחרגו בידי היהודים. מיקלעים כונו לפתח המרתף והוחל לירות בתוכו. אותה שעה עצמה הועלה המחסן באש.

כך ניספו אחרוני היהודים בחאלמנו.

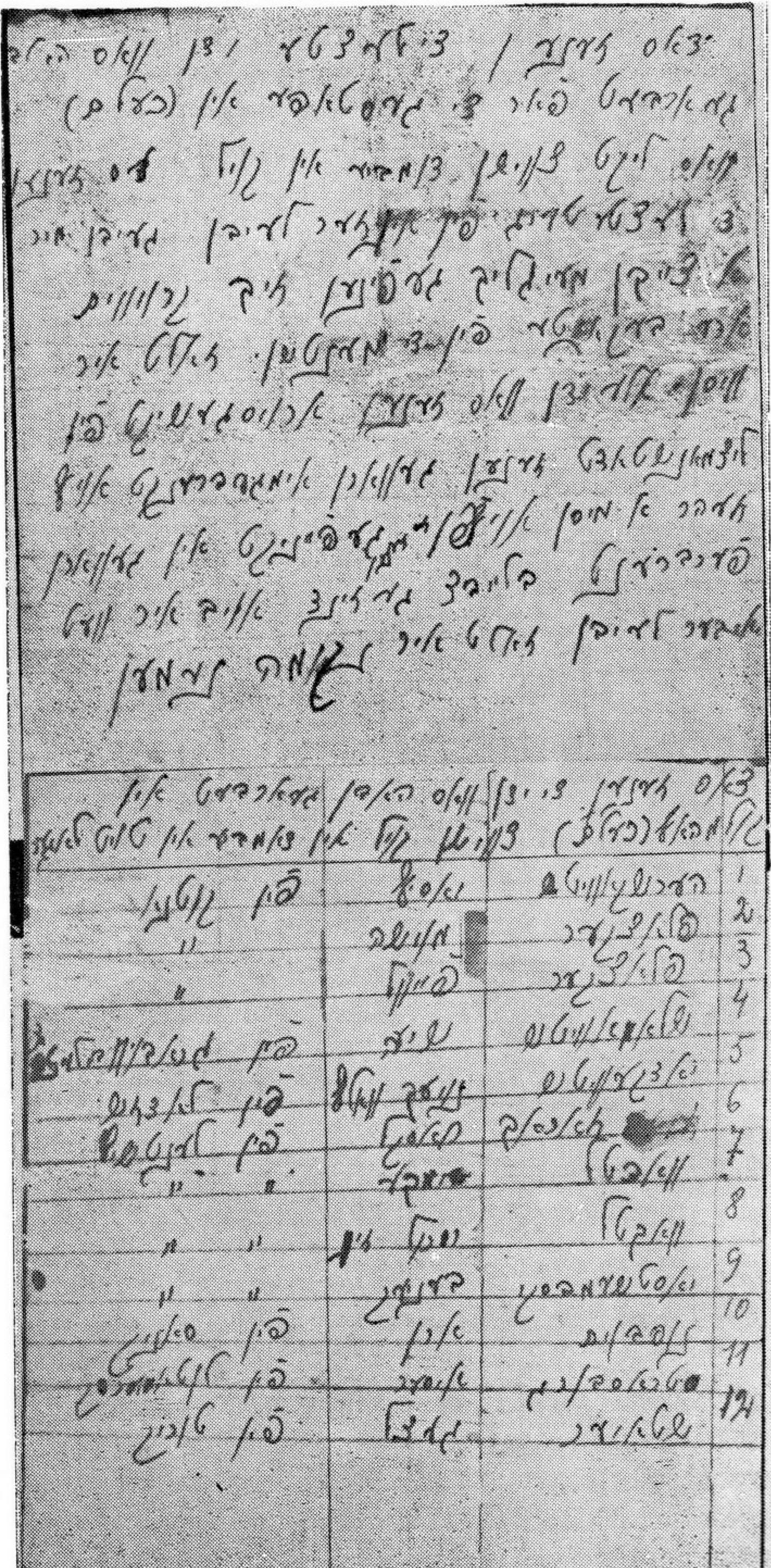
מישצ'אך אנדיי

3

בשפטMBER-Aוקטובר 1944 הוחל בחיסול המחנה, הכבשנים נהרסו ואת עייחם פיזרו בדרכי העיר. «מכוניות-המוות» נשלחו לברלין. מספר הפועלים בחאלמנו הלך ופחת. يوم אחד נשלחו ממש 60 פועלים למחנה אחר, כביכול, אך למעשה הומרתו כולם. מצאנו אחר-כך את בגדייהם במקום ההריגת. בחאלמנו שכנו הפועלים במחסן. לעומת נמצאו החיטאים והסנדלים, ולמטה הסתדרו העובדים במקום והעבדים בעיר. בשבועה-עשר בינוואר 1945, בלילה, נכנס לאנץ אל המחסן וקרא אליו החוצה חמישה אנשים. כעבור רגע נשמעו חמש יריות. ידעו שכולנו אבודים, וספנו כלים אחד-אחד. בקורס שביידי הקשתי בתקרה להזעיק את החיטאים והסנדלים שמלו עליה. החלתי להימלט וכי מה. עם סcin ביד ניצבתי ליד הדלת מאחורי פריגוד השמיכה. משוהצתה החמשה הרבעית והדלת נסגרה, הסתערתי במלוא התנופה על הדלת, והפלתי, כנראה, את לאנץ שסגרה. רצתי בכל כוחותי, מכה בסכיני על ימין ועל שמאל. כאחוז-טרוף היהתי. כפי שנודע לי אחר-כך, קטמתי חטמו של זאנדרם אחד ואת אונו של אחר. ירו אחריו, וכדור אחד פגע בבשר שוקי הימנית. ספגתי גם חבטה הגונה מקט רובה של זאנדרם אחד, אך המשכתי לירות. טיפשתי ועברתי את הגדר, ותוך כדי כך פצעתי יד ימני עד עצם, ורצתי לעבר העיר. החלו לרדוף אחריו. בשכבי בתעללה אחת, שמעתי קולותיהם של שני זאנדרמים רוכבי-אופניים. כשהם מזעלו, קמתי ורצתי עד שהגעתי אל הכפר אומין. הסתתרתי בגורןليلת ויום שלם. בשעת הבריחה הסיבותי עני וראיתי כי המחסן עולה באש. שמעתי גם קול יריות ממש. את הכלים השלכתי מעלי עוד בהיותי במחסן, קודם לבריחה. שמרוים היו אתי מספרים גדולים גוזרי-תיל, בהם ניתקתי את החוטים המקשרים את החוליות.

מרקבים קיצם ביריות אקדח; מי שנורה בראשו ומיל בעורפו. לאחר שהזאו כל הגוויות, חזר האוטומוביל לעבר האלמנו. בצהרים ניתן לנו אוכל. נצטוינו ליצאת מן השוחה בלי האטים ולהסתדר במעגל. אף אנשי ה.ס. כבר היו מסודרים במעגל שני. ניתן לנו קופה שחור והאכל שהביאו אתם היהודים בצרוריהם. אותו ערב, לאחר העבודה, תלה את עצמו במרחת קשישאצקי, איש קלודאבה, ועוד יהודי אחד, שאני זכר שמי משפחתו. ביקשתי לעשות כמותם, אך שידלוני לא לעשות כן.

...שעה שהינו נסעים לעבודה שמתי לב, כי חלון אחד של מכונית ניתן להיפתח. מסרתי על כך לחבריו וינר מאיזובייז והצעתי תכנית של ברירה. החלטנו לבצע את הדבר למחירת היום; בשעת הנסעה לעבודה נקבע בעד החלון ונברח אל העיר. למחירת, בכניותנו לאוטומובילים, הפרידו בינינו. אני הוכנסתי במכונית-המשא, והוא, וינר, באוטובוס. החלטתי לברוח לבדי. כאשר המכונית כבר הייתה בעיר, פניתי אל השומר המלווה בבקשתו שיתן לי סיגריה. כשקיבלה את הסיגריה, נרתעתי והחברים הקיפו את השומר בזה אחר זה — ביקשו אף הם

רשימת היהודים האחרונים שעבדו בחאלמנו
רשימה פון די לעצטע יידן, באשעטען-קיטע אין צעלמאן